

Een archeologische waarneming in het Oldenklooster, Kloosterburen (Gem. De Marne)

M. Essink & J. Schoneveld

ARC-Publicaties 2

**Groningen
1997
ISSN 1574-6879**

DE NOORT

ZEE

GALLIÆ

PARIS

Paris

Reims

© Metz

INHOUD

VOORWOORD	5
INLEIDING	
aanleiding tot het onderzoek	7
ligging van het terrein	7
eerder onderzoek	8
historische bronnen	8
RESULTATEN	
de oudste bewoningssporen	13
de 15e en 16e eeuw	16
de periode ná het klooster	17
overig vondstmateriaal	17
CONCLUSIE	21
LITERATUUR	22
AFBEELDINGEN	23
BIJLAGE I	
vondstenlijst met determinaties	25
BIJLAGE II	
rapport onderzoek dorpskom in 1946	31

The first part of the report deals with the general situation of the country and the position of the various groups. It is a very general and superficial treatment of the subject, but it is a good starting point for a more detailed study.

The second part of the report deals with the economic situation of the country. It is a very detailed and thorough treatment of the subject, and it is a good starting point for a more detailed study.

The third part of the report deals with the social situation of the country. It is a very detailed and thorough treatment of the subject, and it is a good starting point for a more detailed study.

The fourth part of the report deals with the political situation of the country. It is a very detailed and thorough treatment of the subject, and it is a good starting point for a more detailed study.

Voorwoord

Slechts weinigen zijn zich bewust dat het verleden onder onze voeten ligt. Zoals er een archief is waarin allerlei oorkonden en verdragen uit onze geschiedenis worden bewaard, is er ook een bodemarchief dat geraadpleegd kan worden. Het zijn de niet geschreven, de materiële bronnen, die onze voorouders hebben nagelaten.

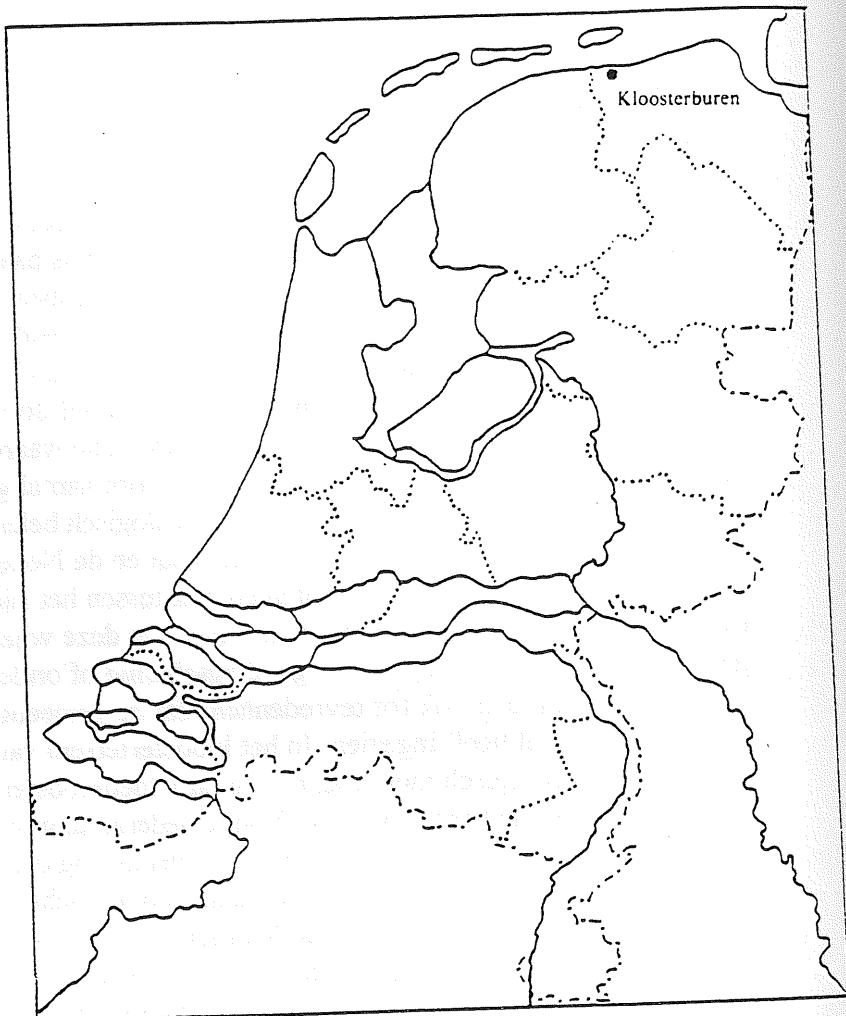
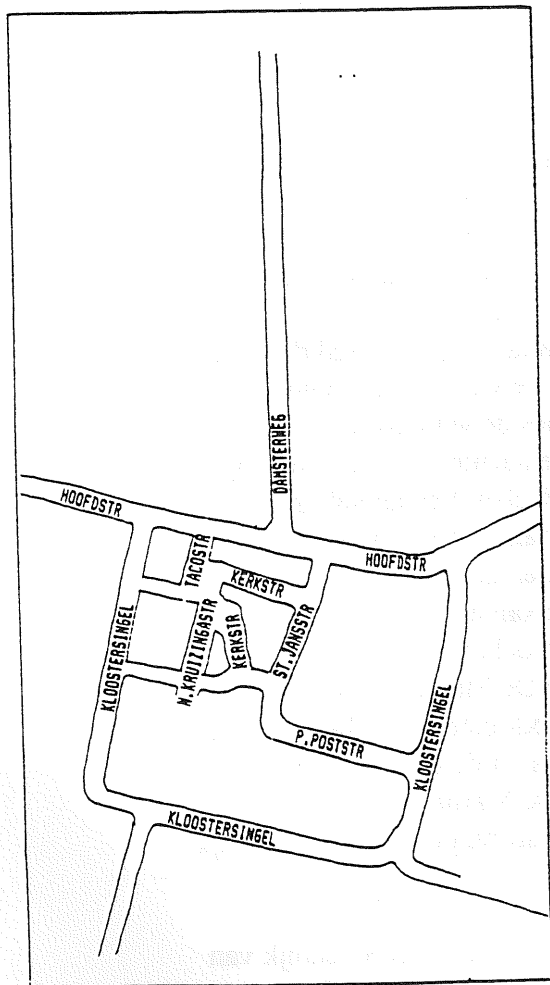
De afgelopen decennia wordt dit bodemarchief in een hoog tempo aangetast. Zo zuinig als we zijn op onze papieren archieven, zo klakkeloos vernielen wij de overige bronnen voor de geschiedschrijving. De laatste jaren is daar echter een kentering in gekomen, doordat het grote publiek zich is gaan interesseren voor de waarde van ons verleden. Dit heeft tot een aantal reacties van de overheid geleid.

Op regeringsniveau is inmiddels het Verdrag van Malta, uitgevaardigd door de Raad van Europa, ondertekend. Binnenkort wordt het door de volksvertegenwoordiging geratificeerd, zodat bij verstoring van archeologische waardes de verstoorder verantwoordelijk wordt. Daarnaast bezit een groot aantal gemeenten een gemeentelijke archeologische dienst of tenminste een archeologisch beleidsplan. Een aantal grote ondernemingen als de Gasunie, Rijkswaterstaat en de Nederlandse Spoorwegen hebben een archeologisch convenant gesloten en ook tussen het rijk en de provincies is een overeenkomst opgesteld of is die in de maak. Op deze wijze kan een steeds grote gedeelte van ons archeologisch erfgoed beschermd of onderzocht worden.

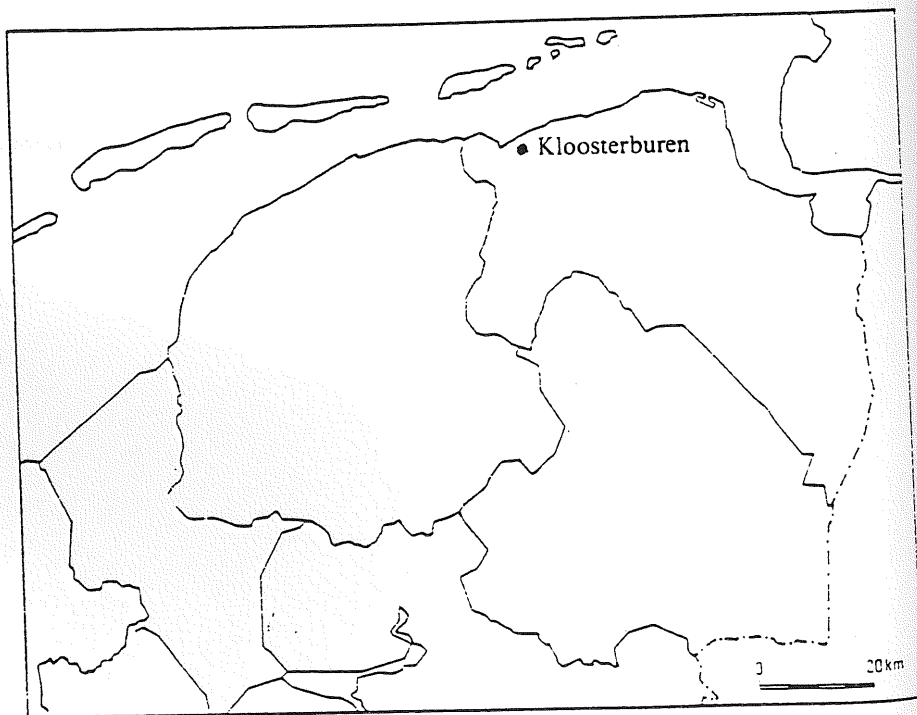
Het stemt dan ook tot tevredenheid dat de gemeente De Marne het belang van haar bodemarchief heeft ingezien. In het kloosterterrein van Kloosterburen bezit ze een belangrijk archeologisch monument. Van dit Oldenklooster is uit de archieven weinig bekend. Vrijwel alle kennis over deze oude nederzetting in De Marne zal uit het bodemarchief gelezen moeten worden. Elke verstoring daarvan zal dus zo veel mogelijk moeten worden voorkomen of archeologisch onderzocht.

Uit dit bewustzijn van het archeologisch belang van de ondergrond van Kloosterburen en na overleg met de Provinciaal Archeoloog Dr. H.A. Groenendijk van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort, heeft de Gemeente De Marne de Stichting RAAP gevraagd een waarderend archeologisch onderzoek in te stellen. Naar aanleiding hiervan werd besloten het uitgraven van de bouwput voor een uitbreiding van het verzorgingscentrum 't Oldeheem te laten volgen door een archeoloog van het Centrum voor Archeologische Research & Consultancy (ARC) van de Rijksuniversiteit Groningen, Mevr. Drs. M. Essink. De resultaten van deze waarneming worden hier gepresenteerd.

Jan Schoneveld
Directeur ARC

Afb. 1 - Situatiekaart van Kloosterburen.

INLEIDING

Aanleiding tot het onderzoek

Het historische kloosterterrein Oldenklooster vormt tegenwoordig het centrum van het dorp Kloosterburen. Het is dat gedeelte van het dorp dat begrensd wordt door de Hoofdstraat en de Kloostersingel. In zo'n dorpskom vinden uiteraard geregeld bouwwerkzaamheden plaats. Ten gevolge van deze ontwikkeling moet in de zomer van 1997 een nieuwe vleugel aan het verzorgingscentrum 't Oldeheem worden gerealiseerd. Omdat de bouwput voor deze nieuwbouw een behoorlijke hap uit de oude kloosterterp neemt, werd, na overleg met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, in het najaar van 1996 besloten een waarderend archeologisch onderzoek uit te laten voeren door RAAP, Regionaal Archeologisch Archiverings Project te Amsterdam. Dit onderzoek bestond uit een bestudering van oude kaarten, een geofysisch onderzoek en een boorcampagne bij 't Oldeheem en in de Bollentuin.

Naar aanleiding van haar bevindingen adviseerde RAAP een proefsleuvenonderzoek op het bouwterrein 't Oldeheem. Op deze wijze kon zekerheid gekregen worden over de archeologische waarde en de eventuele noodzaak tot een compleet archeologisch onderzoek door middel van een opgraving. Als uitvoerder hiervoor werd het ARC, het facilitair bedrijf van het Groninger Archeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen, aangezocht. De provinciaal-archeoloog Dr. H.A. Groenendijk benaderde het ARC op maandag 21 april voor het opstellen van een offerte. Helaas bleek reeds dinsdag 22 april dat de volgende dag, woensdag 23 april begonnen zou worden met het uitgraven van de bouwput door de uitvoerder, S. Brontsema van de firma Van Wijnen. Het graven van proefsleuven werd zodoende onmogelijk evenals de eventuele noodzakelijke archeologische opgraving. Besloten werd, als laatste redmiddel, het werk van de graafmachine zoveel mogelijk archeologisch te begeleiden door waarnemingen te doen. Uitvoerder van dit onderzoek was Mevr. Drs. M. Essink. De waarneming werd uitgevoerd van woensdag 23 april tot en met maandag 12 mei, de periode van het uitgraven van de bouwput.

Ligging van het terrein

Het gebied van Kloosterburen is ontstaan door verlanding van de Hunzezeeboezem. Deze uitmonding van de rivier de Hunze drong zich diep het land in, maar rond 600 AD zorgde sedimentatie voor een kwelderwallenlandschap in het gebied. Rond 1100 AD was dit proces voltooid en waren een aantal parallelle kwelderwallen ontstaan die ongeveer oost-west liepen en aan beide zijden naar het zuiden afbogen. Het gebied lag ten noorden van een reeds bedijkt schiereiland. In de buitendijkse kwelder stichtten monniken een klooster op de meest zuidelijke van de kwelderwallen. Het is de kwelderwal die tegenwoordig loopt tussen Kloosterburen en Hornhuizen. Aangenomen wordt dat ze daartoe deze wal verder ophoogden om een ruime vierkante wierde te verkrijgen voor hun nederzetting. Bij het Oldenklooster ontstond een nederzetting, die in 1462 voor het eerst als Cloosterburen werd vermeld.

Het kloosterterrein is in het dorp Kloosterburen nog goed zichtbaar. Hoewel de oude gracht rond het terrein is gedempt, tekent het geheel zich af door het aanwezig zijn van de kloostersingel. In het zuiden van het terrein, over de oude gracht heen gebouwd ligt het verzorgingscentrum 't Oldeheem. Het terrein ten oosten ervan is bestemd voor het bouwen van een nieuwe vleugel. Ook deze nieuwe vleugel komt over de gracht te liggen, ongeveer in het midden van de kloostersingel. Het huidige grasveld loopt sterk af

naar het zuiden, naar de kloostersingel. Ten noordoosten van het terrein staat een oude monumentale boerderij.

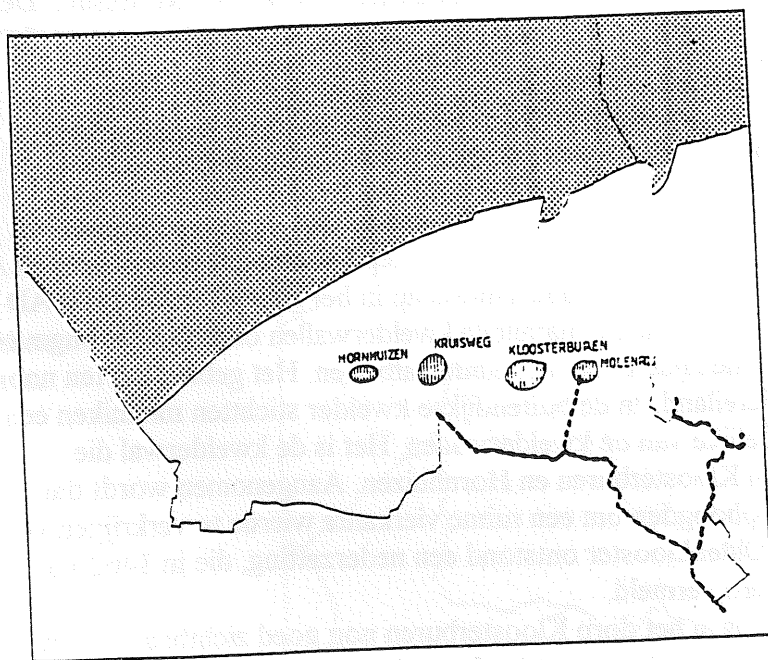
Eerder onderzoek.

Archeologisch onderzoek in Kloosterburen bestaat alleen uit het geofysisch en booronderzoek dat door RAAP in 1997 is uitgevoerd. Bij het schrijven van dit rapport zijn de resultaten hiervan nog slechts ten dele bekend. Bij het leggen van een boorraai, ongeveer langs de oostgevel van de nieuwbouw van 't Oldeheem, werden grondsporen aangetoond in de diepere ondergrond. Ook de kloostergracht werd in de boringen aangetroffen. Ter plekke bevond de natuurlijke ondergrond zich ongeveer 80 tot 100 cm. onder het huidige maaiveld. Een echte terphoging werd niet vastgesteld.

Uit gesprekken met buurtbewoners tenslotte werd duidelijk dat bij de aanleg van de riolering tien jaar geleden aan de zuidkant van de Kloostersingel en vijftig jaar geleden in de Sint Jansstraat menselijke skeletdelen waren aangetroffen. De waarneming van vijftig jaar geleden werd bevestigd in het archief van het Groninger Instituut voor Archeologie. In een rapportage deed H. Halbertsma verslag van deze vondst in 1946 (Bijlage II).

Historische bronnen

Veel historische bronnen zijn er niet, die gewag maken van het Oldenklooster. De geschiedschrijving is enigszins voorbij gegaan aan Kloosterburen. De voornaamste oorzaak daarvan is vermoedelijk, dat in de zestiende eeuw de bibliotheek van het klooster verwoest en beroofd is. Slechts enkele losse oorkondes zijn bewaard. Zelfs de juiste datum voor de stichting van het klooster en de naam van de stichter zijn onzeker.

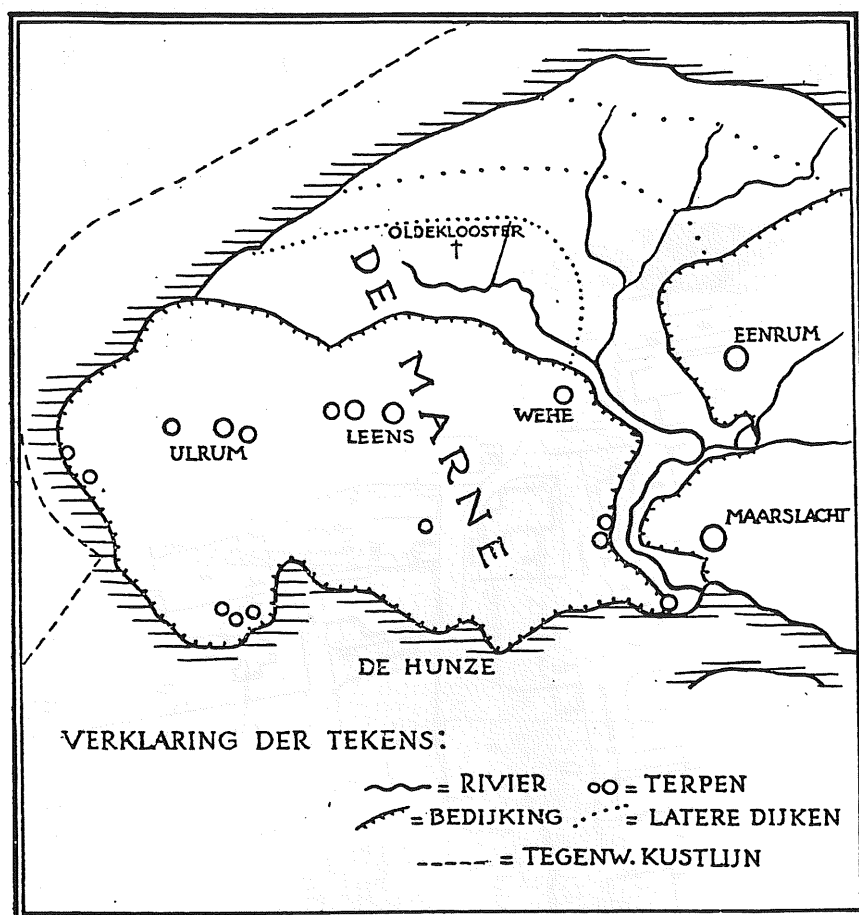
Afb. 2 - De kwelderwal van Kloosterburen.

Als stichtingsjaren worden genoemd 1163, tussen 1170 en 1204 alsmede 1175. Als stichter komen in aanmerking Taconus van Dokkum (volgens de Vita Fretherici) en

Hendrik, een kanunnik uit Kappenberg (Kroniek Bloemhof). Daarnaast wordt Fredericus van Hallum genoemd.

Oldenklooster was een klooster van de Praemonstratenser orde en gewijd aan Johannes de Evangelist. De definitieve opname in deze orde vond plaats in 1204 door toedoen van Hendrik, afkomstig uit Kappenberg, de eerste abt. Het werd een dochterklooster van Mariëngaarde te Hallum. Tot 1561 viel het onder de bisschop van Munster en daarna onder die van Groningen.

Afb. 3 - Het door dijken omsloten De Marne met noordelijk daarvan de situering van het buitendijkse Oldenklooster.

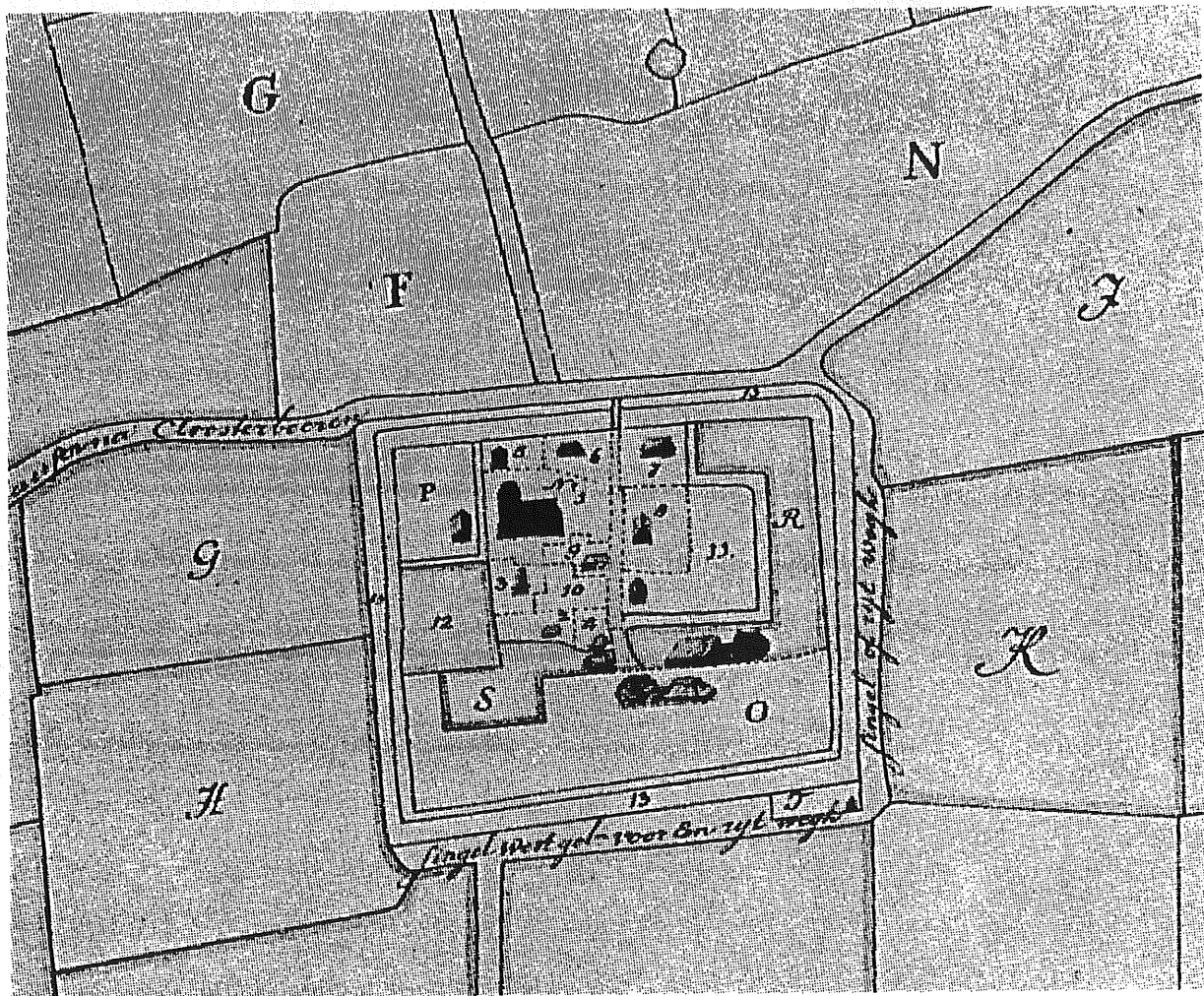
Het is niet geheel duidelijk of het klooster oorspronkelijk alleen voor monniken bestemd was of dat het een dubbel klooster was. In 1204 is het klooster gesplitst in Oldenklooster en Nijenklooster. Het is onzeker of de monniken dan wel de nonnen verhuisden naar dit enige kilometers oostelijker gelegen Nijenklooster. In 1344 is het Oldenklooster volgens een oorkonde bewoond door monniken. In 1371 is er sprake van twee kloosters in deze streek, terwijl in de zestiende eeuw alleen nog nonnen vermeld worden in Oldenklooster.

Het klooster bezat een refugium, een toevluchtsoord in de Stad Groningen, bestaande uit twee huizen en een flinke tuin. Dat bleek in de zestiende eeuw nodig ook. Het klooster werd in de periode van de Tachtigjarige Oorlog verscheidene keren slachtoffer van de onrust en gevechtshandelingen in de Ommelanden. In 1570 werd het klooster door Geuzen geplunderd tijdens één van hun vele landgangen en werd de abt al

in 1940 verloren gegaan. Bewoning bevindt zich op deze kaart vooral op het centrale binnenterrein van het oude klooster. Buiten dit centrale gebied zijn twee boerderijen aangegeven waarvan er één zich bevindt op de plaats van de waarneming. Bij deze kop-hals-romp boerderij is het woonhuis in het westen gesitueerd. Op een kaart van ca. 1830 is de boerderij verdwenen en is het gehele terrein van de bouwput voor de uitbreiding van 't Oldeheem onbebouwd. Net ten noorden van de bouwput hebben later nog wel twee huisjes gestaan, in tijd elkaar opvolgend.

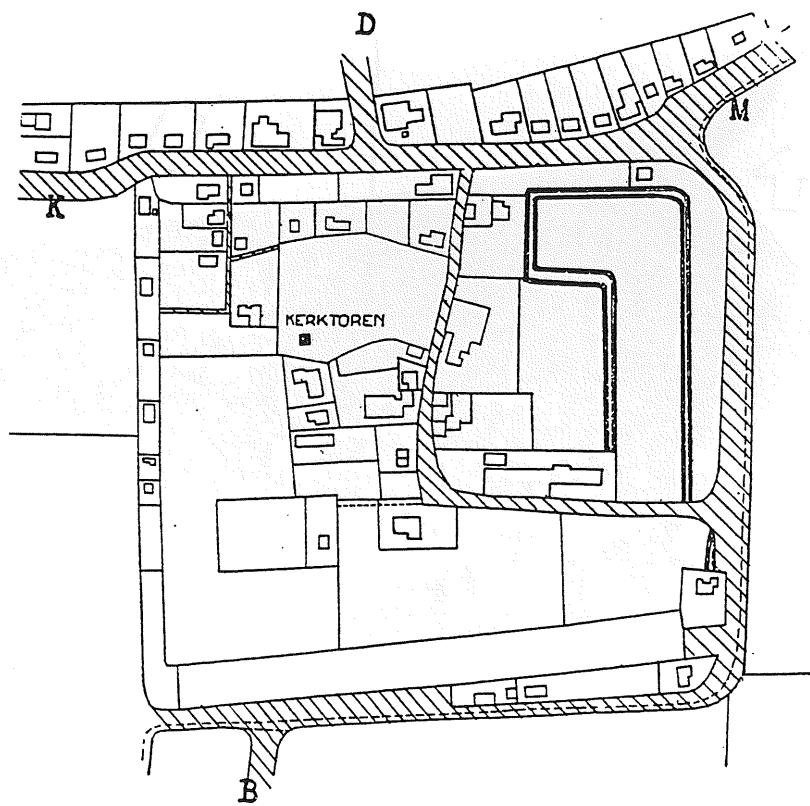
Afb. 6 - Détail van de kaart van Folckers uit 1729.

de oudste bewoningssporen

De waarneming van Halbertsma in 1946 heeft al aangetoond dat de eerste kloosterlingen niet zozeer een wierde opwierpen, maar een hoog gelegen stuk land opzochten voor hun nederzetting. Ook in het noord-zuid profiel (A-B-C, Afbeelding 8) van de nieuwe bouwput van verzorgingscentrum 't Oldeheem werd dit duidelijk. In het noorden is deze bouwput bijna 3 m. diep beneden maaiveld. Het profiel loopt naar het zuiden af tot een hoogte van 0.8 m. boven het horizontale waarnemingsvlak, de bodem van de bouwput. Dit profiel bestaat in het noorden geheel uit schone, zeer zandige zavel (bij punt A, Afbeelding 8), met hier en daar wat schelpen van kokkels en mosselen. Hier ontbreekt dus een cultuurlaag en kennelijk is het noorden van het terrein bij een eerdere gelegenheid enigszins afgevlakt. Halverwege dit schuinstaande profiel (A-B, Afbeelding 8) begint pas een ophogingslaag. De dikte van deze ophogingslaag varieert van 0.6 m tot 2.0 m.

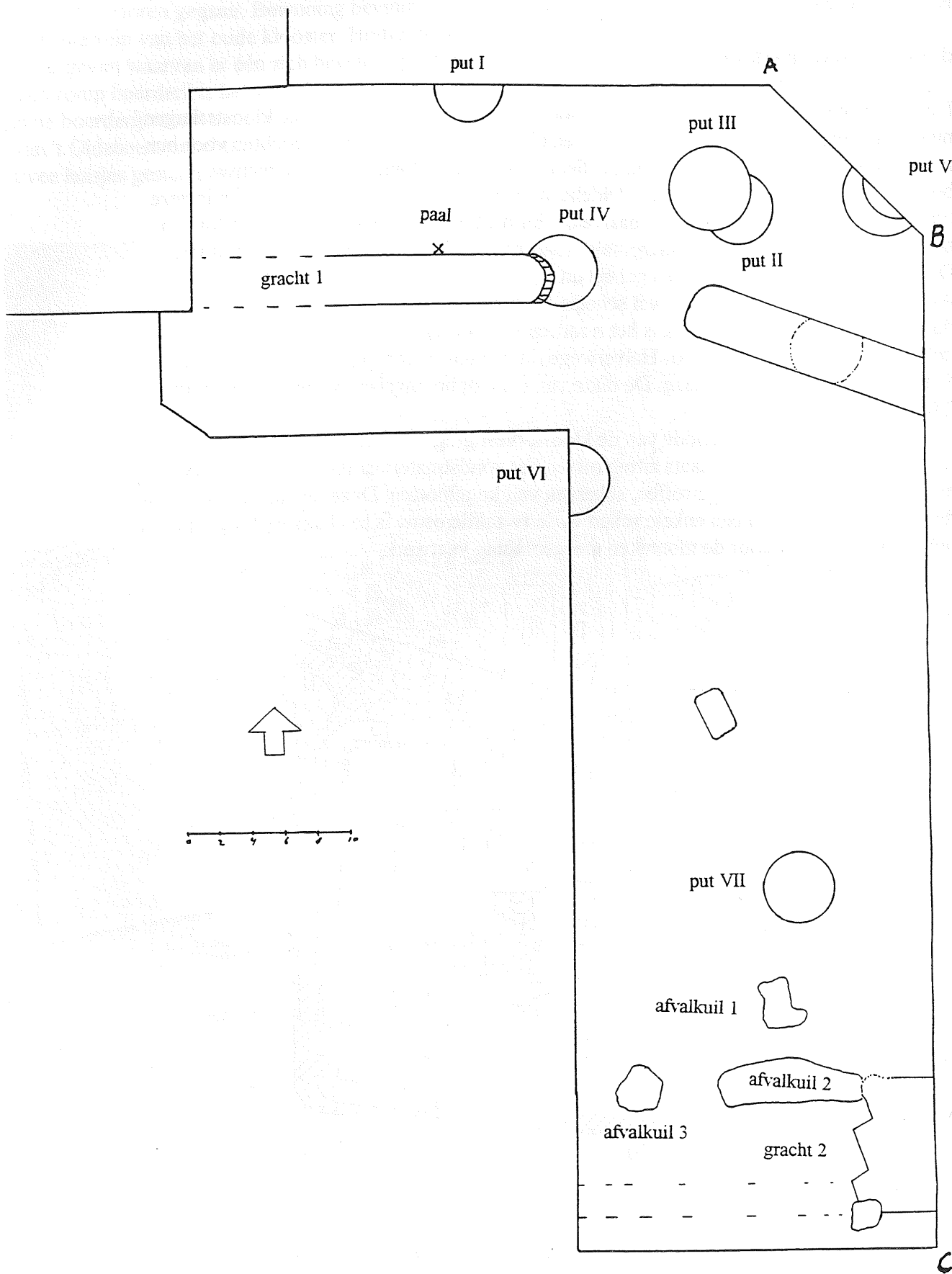
Van de vroegste periode van de kloosterverstiging werden enkele sporen aangetroffen. In de eerste plaats zitten tussen het vondstmateriaal dat aan het oppervlak en in de cultuurlaag is aangetroffen, scherven van kogelpotten. Deze zijn te dateren in de dertiende eeuw, terwijl een enkele scherf in de twaalfde eeuw is te plaatsen. Mogelijk behoorde ze tot het door de monniken meegebrachte vaatwerk.

Afb. 7 - Schematische kaart van Kloosterburen uit 1830.

Een opvallende scheiding in het vlak wordt gevormd door de gracht 1. Gezien de breedte van circa drie meter die hij nog op deze diepte bezit, moet dat een behoorlijk diepe en

Afb. 8 - Overzicht van de aangetroffen grondsporen.

brede gracht zijn geweest. Middeleeuwse sporen worden ten noorden ervan wel aangetroffen terwijl ze ten zuiden van dit grondspoor ontbreken. Vermoedelijk hebben we hier te doen met een oudere, middeleeuwse gracht van het klooster. Juist hier werden tijdens het graven kogelpotscherven en steengoed geborgen, hoewel niet bewezen kan worden dat deze uit de grachtvulling kwamen of uit de cultuurlaag erboven.

In het midden van de bouwput werd de gracht onderbroken om een doorgang mogelijk te maken. De gracht eindigde aan beide zijden enigszins rechthoekig. De westzijde vertoonde een plaggenwandje, kennelijk om afkalven te voorkomen. Aan de oostkant naast de doorgang lag een runderschedel. De doorgang werd enigszins verstoord door een afvalkuil of insteek van een waterput met daarin brokken puin. In de grachtwand werd een paal aangetroffen met een doorsnede van ongeveer 30 cm.

In het noordelijk gedeelte werden tijdens het graven verbrande houtresten gezien, die mogelijk afkomstig waren van een houten voorloper van de boerderij van 1729. Ook lag hier een hele serie waterputten. De oudste daarvan was put I, voor de helft gelegen in de noordelijke wand van de bouwput. Hij bestond uit een donkere, ronde verkleuring met stukken veen. Bovendien zaten in de putvulling kogelpotscherven (Afbeelding 9) en mosselschelpen. De waterput moet in het begin van de dertiende eeuw, dus al vrij vlug na het stichten van het klooster, zijn aangelegd. Direct ten oosten van deze put werden

Afb. 9 - Rand van kogelpot uit put I.

tijdens het graven balken en paaltjes waargenomen. Mogelijk is hier de oudste bebouwing van het gebied te situeren. Helaas kon er door de methode van graven niet worden bemonsterd voor nader onderzoek van deze bouwresten.

Nadat put I niet meer gebruikt werd voor de drinkwatervoorziening werd ten oosten ervan put II gegraven. Ook dit betrof een ronde put. De wand was opgebouwd van pluggen. Hij was vondstloos, maar werd doorsneden door put III, die daarom later gedateerd moet worden. Van deze put was de insteek voor het uitgraven goed zichtbaar. Er zat wat puin in. De put zelf was opgezet met een pluggenwand. In de vulling zat een handvat van een steengoed kruik die in de dertiende eeuw gedateerd moet worden.

Afb. 10 - Fragment van een faience schaal met Chineesje

15de en 16de eeuw

In de latere periode van het bestaan van het klooster breidt de bewoning verder naar het zuiden uit. Aangenomen mag worden dat in deze tijd de buitenste, definitieve gracht 2 gegraven werd. Hij is zichtbaar in de zuidoosthoek van het waarnemingsvlak. Hier ligt de bodem van de bouwput slechts ca. 1 m. onder het maaiveld en deze gracht is dan ook acht meter breed in de waarneming. Merkwaardig genoeg loopt hij al na een paar meter uit het vlak met een gekartelde afsluiting. Ook hier moet sprake zijn van een doorgang,

een dam die ongeveer op dezelfde hoogte zat als in zijn noordelijke voorganger. Uit deze periode stammen ook een paar waterputten met als mooiste exemplaar put V. Het is een waterput die opgemetseld is uit kloostermoppen, maat 32,5x15,5x8,5. De wand van de bouwput gaat er precies doorheen. Goed zichtbaar in het vlak was de insteek van de kuil, waarin de waterput uit kloostermoppen werd opgestapeld. De vulling bestond vooral uit puin. Mogelijk is dit erin geraakt toen het klooster werd verwoest aan het einde van de zestiende eeuw. Tussen het puin zat een klein plavuisje met een dikte die afliep van 3.1 naar 2.8 cm.

Vermoedelijk werd ook in deze tijd, ongeveer over de gedempte gracht 1 of iets ten zuiden daarvan, een stenen boerderij gebouwd. In dit gedeelte van de bouwput, in de bovenste lagen werd tenminste veel puin en hele baksteen aangetroffen, maten 10x16x29. Door de graafmethode kon geen reconstructie van de boerderijplattegrond worden gemaakt, maar deze wordt min of meer duidelijk uit de kaart van 1729 van Hindrik Warner Folckers. Uit deze periode stamt een afvalkuil I in het zuidelijk gedeelte van de bouwput. Hieruit kwam slachtafval van rund en varken en een schedel van een schaap.

De periode ná het klooster

Uit de periode ná het klooster zijn weinig grondsporen ontdekt. Dat is begrijpelijk want de kaarten laten zien dat er ook geen of weinig bebouwing was. Wel zijn enkele afvalkuilen uit deze periode aangetroffen. Vooral afvalkuil II is interessant, omdat hier een aantal fragmenten van wandtegels werd gevonden. Ze zijn te dateren aan het einde van de achttiende eeuw en gefabriceerd in Friesland. Een aantal is voorzien van een wat slordig uitgevoerde bloem. Ze komen zowel voor met een blauwe als met een paarse beschildering. Vier van deze tegels met de bloemstelen tegen elkaar geplaatst maken een rozet. Met deze decoratie is vermoedelijk afwisselend paars en blauw de binnenwand van het woonhuis opgesierd.

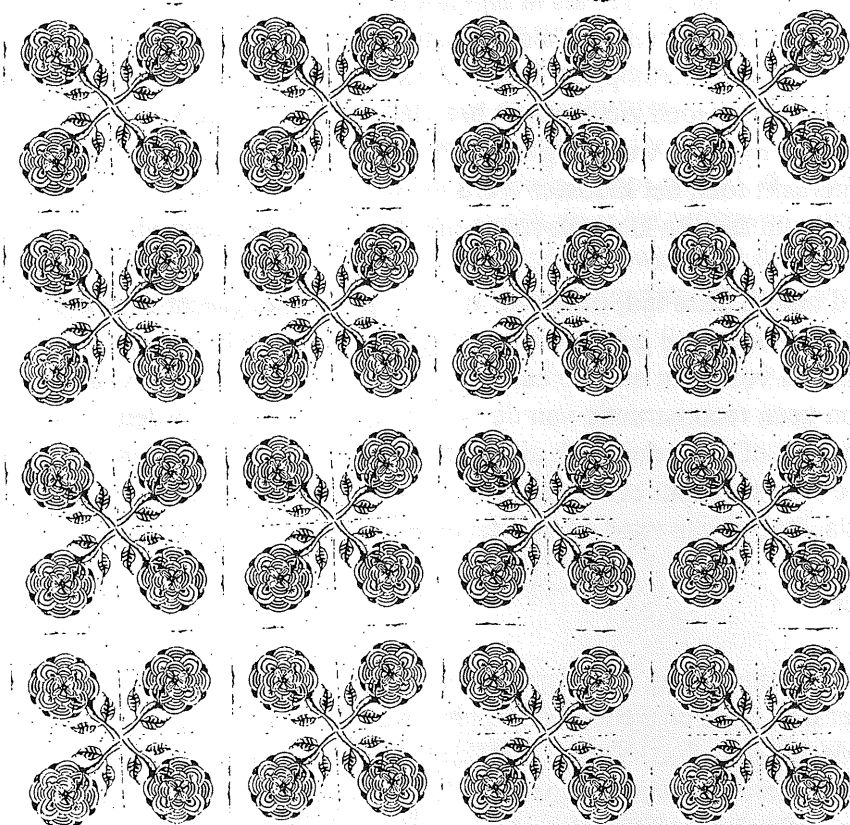
Daarnaast moet het huis ook verfraaid zijn met tegels met een voorstelling. Een fragment van een paars beschilderde tegel laat een man zien die naast een heuvel staat waarop een wat vreemd uitgevallen boom groeit. Deze boom is niet geschilderd maar met een sponsje aangebracht. Het geheel is in een cirkel gevat. De tegel vertoont grote gelijkenis met een serie die aanwezig is in de verzameling van de Princessehof, het Nederlands Keramiekmuseum te Leeuwarden. Deze tegels geven een bijbelse voorstelling weer in blauw en zijn gefabriceerd in Harlingen. De periode van fabricage ligt tussen 1790 en 1830.

Afvalput III dateerde uit de achttiende of negentiende eeuw. Hij bevatte vooral roodbakkend aardewerk. Daaronder was de bodemscherf van een voorraadpot met opgedraaide rand en een schenktuit en een randscherf van een schaal met ringeloorversiering in groen en wit.

Overig vondstmateriaal

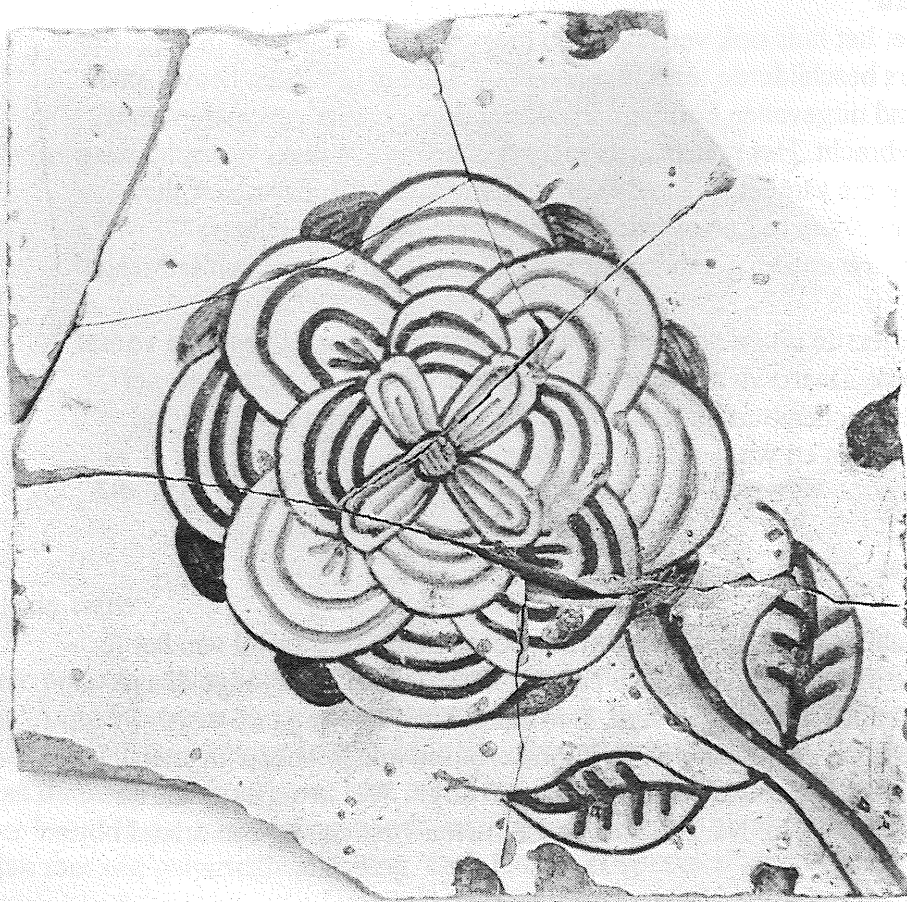
Het dierlijk botmateriaal dat verzameld werd was voornamelijk slachtafval van het te verwachten boerenvee: rund, varken, schaap en geit. Daaronder waren jonge dieren, die zeker smakelijk vlees zullen hebben geleverd. Een enkel bot van een paard werd waargenomen. Ook hebben de bewoners van Kloosterburen konijn en kip gegeten. Botmateriaal van jacht- of waterwild werd niet aangetroffen. Wel kwamen er uit de oudste waterput mosselschelpen. Naast deze voedselresten werden nog een drietal botten

Afb. 11 - Tegel met bloemversiering.

Afb. 12 - Reconstructie van het versieringsmotief van afbeelding 11.

van honden aangetroffen. Eén botje was van een klein hondje en één van een middelmaat, maar één rib was van een wel zeer grote hond van het type wolfshond.

De cultuurlaag bevatte veel vondstmateriaal dat niet direct aan een grondspoor kon worden toegeschreven. Door de methode van werken konden alleen grondsporen in het vlak van de bouwput worden bestudeerd. Toch is veel van dit verspreide materiaal verzameld, omdat het een beeld geeft van de materiële cultuur, zoals die in de loop van de eeuwen in Kloosterburen heeft bestaan.

Het overgrote gedeelte van het vondstmateriaal bestond uit aardewerk. In de cultuurlaag waren scherven aanwezig daterend van het begin van de nederzetting tot en met de moderne tijd. Het oudste aardewerk bestond voornamelijk uit kogelpot, waarbij twee scherven van een type waren, dat zelfs van vlak vóór de stichting van het klooster zou kunnen dateren. Misschien zijn ze afkomstig van potten die door de monniken van elders zijn meegebracht. Opvallend was de scherf van de voet van een kan van proto-steengoed. Dit witbakkende materiaal stamt uit de dertiende eeuw, dus vrij snel na de stichting van het klooster.

Steengoed dat bij de waarneming werd geborgen, had verschillende plaatsen van herkomst. Er was zowel Siegburg als Raeren en Frechen. Ook Westerwald was aanwezig. De te determineren soorten kwamen alle uit het Rijngebied.

Afb. 13 - Tegel met bijbelse (?) voorstelling.

Het roodbakkende materiaal uit de vijftiende en zestiende eeuw werd voor een gedeelte aangevoerd uit de stad Groningen. Dat is uiteraard niet vreemd, omdat het klooster hier een refugium had. Een drietal kommen met deze herkomst vertoonden op de bodem een kruis in witte engobe. Soortgelijke kommen zijn in de Stad Groningen aangetroffen op het Martinikerkhof en op de Reitemakersrijge.

Onder het aardewerk uit de negentiende eeuw waren twee stukken meer volledig aanwezig. Het betrof een kachelpot waarvan alleen de tuit beschadigd was en een oor ontbrak (afbeelding 14). Een inmaakpot van steengoed met bruin loodglazuur kon volledig gereconstrueerd worden uit de gevonden scherven (afbeelding 14).

Ook majolica, faience en porselein werd veel aangetroffen in de cultuurlaag. Daarbij was een fragment van een fraaie faience schaal met taoïstische symbolen en een menselijke figuur (afbeelding 10). De schaal moet kort voor 1700 gemaakt zijn. Andere opmerkelijke vondsten waren een scherf van een blauw Haarlems bordje en een scherf met een blauw dambord motief, vermoedelijk uit Harlingen. Beide dateren uit het begin van de zeventiende eeuw.

Opvallend was de hoeveelheid glazen flesjes die werd aangetroffen. Een aantal gaf met een getal op de bodem aan wat de inhoud was. Eén flesje was geleverd door de firma Egberts & Co uit Groningen. Een ander vertoonde de letters B S. Mogelijk komt een stamper of wrijver van aardewerk uit dezelfde inboedel. Hij is gemaakt van een handvat van een zeventiende eeuwse bakpan (afbeelding 15).

Een andere onverklaarde vondst is de poot van een leeuw of een kameel (afbeelding 16). Hij is vervaardigd van terracotta en ziet er professioneel gemaakt uit. Misschien komt hij uit het klooster en vormde onderdeel van een kerststal of van een beeld van een heilige.

Afb. 14 - Kachelpot en inmaakpot.

CONCLUSIE

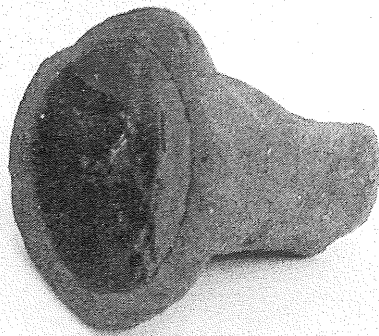
Bij de uitbreiding van het verzorgingscentrum 't Oldeheem is archeologisch gezien een kans gemist. Het aanleggen van een proefsleuf zou zeker hebben aangetoond dat een archeologische opgraving voor dit gebied noodzakelijk was geweest. Dit onderzoek had eenvoudig kunnen worden uitgevoerd. Vermoedelijk zou het trekken van één vlak, juist op de bovenzijde van de kwelderwal, genoeg zijn geweest om de bewoningssporen verantwoord vast te leggen en inzicht te krijgen in de vroegste bewoning van dit gebied. Nu kon slechts gekeken worden naar een niveau dat alleen de allerdiepste bewoningssporen liet zien.

De waarneming in de bouwput van de uitbreiding van verzorgingscentrum 't Oldeheem heeft geen sporen opgeleverd die ouder zijn dan men uit historische bronnen kon verwachten. De monniken zullen de eerste bewoners zijn geweest op deze plek. Het vondstmateriaal dat eerder gedateerd kan worden is van een zodanige ouderdom dat het door de monniken van elders kan zijn meegebracht. Dat die eerste monniken zich buiten de dijken vestigden, blijkt onder andere uit de zoutwater-mosselschelpen in de oudste aangetroffen waterput. Kennelijk was de zee nog zo dicht bij, dat een gedeelte van het voedsel hieruit betrokken werd. Latere dierlijke voedselresten laten alleen vee als voedselbron voor vlees zien.

De eerste bewoners van de kwelderwal hebben geen wierde opgeworpen. De kwelderwal was kennelijk hoog genoeg om er droge voeten op te houden. De waarneming van 1946 en het RAAP booronderzoek in 1997 bevestigen dit.

De eerste kloosternederzetting is kleiner geweest dan het terrein dat uiteindelijk werd ingenomen. Een oudere gracht blijkt aanwezig te zijn met een doorgang in de vorm van een dam in het zuiden. Alle middeleeuwse sporen tekenen zich af binnen deze eerste gracht. Pas later is een tweede gracht zuidelijker aangelegd. Ook deze had in het midden een dam om doorgang naar het zuiden te geven. Beide dammen liggen ongeveer in het verlengde van de huidige St.-Jansstraat.

De boerderij die op de kaart van 1729 van Hindrik Warner Folckers staat afgebeeld, heeft een middeleeuwse voorloper gehad. Daarop wijzen niet alleen de waterputten, maar ook de houtresten van palen en balken die tijdens het graven werden waargenomen.

Afb. 15 - Stamper of wrijver van aardewerk, hergebruikt materiaal.

LITERATUUR

- Hegge, R.H.F., 1946. *Geschiedenis van de voormalige kloosters in de Marne (te Kloosterburen)*. Kloosterburen.
- Iest, H. van der, e.a., s.a., *Gemeentebeschrijving Kloosterburen Provincie Groningen Regio Hogeland*. s.l.
- Jansen, H.P.H. & A. Janse, 1991. *Kroniek van het klooster Bloemhof te Wittewierum*. Hilversum.
- Reeken, Erich von, 1980. *Ubbo Emmius. Friesische Geschichte (Rerum Frisicarum historiae libri 60)*. Emden, Buch 7, S. 114.
- Roelfsema, Ena Hebelina, 1928. *De klooster- en proosdijgoederen in de Provincie Groningen*.
- Schroor, Meindert, 1996. *De Atlas der Provincielanden van Groningen (1722-1736)*. Groningen, kaart 33.
- Tromp, C., 1989. *Groninger kloosters*. Assen, Maastricht, pp. 45-48.

AFBEELDINGEN

- 1 - situatiekaart van Kloosterburen
- 2 - de kwelderwal van Kloosterburen
- 3 - het door dijken omsloten De Marne
- 4 - kadastrale kaart van Kloosterburen
- 5 - kaart van 1729 van Hindrik Warner Folckers
- 6 - détail van afb. 4
- 7 - kaart van 1830 uit: Hegge 1946
- 8 - overzicht van de aangetroffen grondsporen
- 9 - rand van de kogelpot uit put I. De pot heeft een randdoorsnede van 22 cm. gehad
- 10 - Chinese figuur op scherf van een majolica bord; hoogte van de figuur 5 cm.
- 11 - tegel met bloem, Friesland
- 12 - reconstructie van het bloemmotief
- 13 - tegel met bijbelse voorstelling, Harlingen
- 14 - kachelpot en inmaakpot
- 15 - stamper of wrijver van hergebruikt aardewerk, lengte 5,5 cm., doorsnede 6 cm.
- 16 - terracotta poot van leeuw of kameel, hoogte 9 cm.

Afb. 16 - Poot van leeuw of kameel, terracotta.

BIJLAGE I

Vondstenlijst met determinaties; Kloosterburen- 't Oldeheem 1997

Dierlijk bot is, indien niet anders is aangegeven, na determinatie verwijderd.
Aardewerk en glas zijn bij elkaar verpakt, indien niet anders aangegeven betreft het één fragment.

De eventuele dateringen zijn aangegeven in Romeinse cijfers. Hoofdletters geven een halve eeuw aan, kleine letters een kwart.

001 dierlijk bot: paard

aardewerk: kogelpot (3);

roodbakkend/loodglazuur (7);

randscherf van een schaal, roodbakkend/loodglazuur/ringeloorwerk-Groningen, XVIB-XVIIA;

vermoedelijk fragment van dezelfde schaal, roodbakkend/loodglazuur/witte engobe en aanzet van voetje;

fragment van plavuis met loodglazuur;

fragment van een schaal met engobe in doorlooptechniek, wit-geel-groen, XVIII;

randscherf van een schaal, roodbakkend, witte engobe, loodglazuur, XVIIA;

fragment van geglazuurde dakpan;

tingeglazuurd aardewerk (14) XIX-XX;

scherf met tinglazuur, zwarte beschildering XIX;

porselein scherf met zwarte/rode beschildering

porselein scherf met rode, vervloeiende beschildering;

sterk geërodeerde scherf majolica, blauw beschilderd;

roodbakkend, ongeglaazuurd (1)

witbakkend, loodglazuur (1)

steengoed, Siegburg (1)

steengoed, Westerwald (1)

glas: scherfje vensterglas

scherfje van een drinkglas,

002 dierlijk bot, waaronder slachtafval: varken, schaap/geit en enig rund, ook jonge dieren; twee schedelfragmenten (bewaard)-varken; twee botjes (bewaard)-varken

aardewerk: enkele fragmenten (6) van dakpannen, zgn. monniken en nonnen, één ervan met een bijzonder geprononceerde doorn;

fragmenten van oud-hollandse dakpannen; (2)

passende scherven van een grote grape (?), roodbakkend/loodglazuur met vingerindrukken rand, (XVI-XVII) (2)

003 dierlijk bot: rund, zeer recentelijk gestorven, waaronder jonge dieren.

aardewerk: fragment van oudhollandse dakpan;

kogelpot (1)

bodemfragment, lichtrood bakkend, loodglazuur

scherf, roodbakkend, loodglazuur

scherf faience, met blauwe beschildering

scherf steengoed, grijs, blauwe beschildering

halsscherf van mineraalwaterkruik, grijze steengoed met bruin glazuur

- 004 dierlijk bot: slachtafval, vooral rund, waaronder jonge dieren, verder varken en weinig schaap/geit.
- vogelbotje (bewaard) - vermoedelijk kip
- botje (bewaard) - konijn
- twee schedelfragmenten (bewaard)- rund
- aardewerk: kogelpotscherf, grof, XII of vroeger. (2)
- randscherf van kogelpot met dekselgleuf., XIII-XIV
- plavuisje roodbakkend, lichte engobe, groen geglazuurd, sterk gesleten, 11,5x11,5x1,8 (afgevoerd) en fragmenten (2) van tweede (afgev.)
- plavuisfragment, rood bakkend, lichte engobe, loodglazuur (blank), 13,5x ... x2,3. (afgevoerd) en fragment van tweede (afgev.)
- plavuisfragment, rood bakkend, witte engobe (grof zandig), groene loodglazuur, 21,2x ... x2,8. (afgevoerd) en fragment van tweede (afgev.)
- plavuisfragment, roodbakkend, lichte engobe, loodglazuur (blank), 11,7x ... x2,1 (afgev.) en fragment van tweede (afgev.)
- roodbakkend, loodglazuur (13), waaronder bodemscherf met opgedraaide standring (2)
- roodbakkend, loodglazuur, kachelpot, schenkruit en met draad afgesneden bodem XIX (afbeelding 14)
- roodbakkend voetje van kom op standring met op de binnenzijde een wit engobe kruis, Stad Gronings werk (3) XVIII
- roodbakkend, randfragmenten waarvan één met oor, met vingerindrukken, XVI/XVII (2)
- roodbakkend, schaalfragment, binnenzijde witte engobe, buitenzijde ringeloor in wit en groen XVIII/XIX
- randfragment van vergiet, roodbakkend, loodglazuur, binnenzijde witte engobe
- scherf, roodbakkend, buiten loodglazuur, binnen witte engobe
- scherf, roodbakkend, binnenzijde vloei-engobe
- roodbakkend, loodglazuur, schaalfragment met ringeloorversiering in wit en groen XVIII
- roodbakkend, loodglazuur en ringeloor, schaal met hoge rand twee passende scherven.
- licht rose bakkend, loodglazuur, voetje met opgedraaide standring
- steengoed, zuurpot, bruine zoutglazuur XIX (afbeelding 14)
- steengoed standring met handgeknepen lobben Raeren
- steengoed met tijgerglazuur, grijs bakkend, Frechen XVII
- steengoed met glanzend bruin glazuur
- steengoed hengel, bruin
- steengoed, grijsbakkend, buitenzijde bruin
- lichtrood bakkend, geel geglazuurd (2)
- witbakkende bodemscherf met pootje, groen glazuur aan binnenzijde
- bodemfragment van witbakkend schaalte met pootje, binnenzijde loodglazuur, buitenzijde groen
- wit bakkend, tin glazuur
- porselein, bodemscherf (1) en randscherf (2) met kleurig wolkdessin en parelrandje
- porselein schotelfragment met kleurige florale versiering
- tegelfragment tinglazuur met blauwe voorstelling man met vogel (? , Franciscus?) XVII
- tegelfragment tinglazuur met blauwe voorstelling, floraal XVII
- tegelfragment, tinglazuur met paarse versiering XX
- leeuwenpoot, terracotta (afbeelding 16)
- deksel theepot, porselein
- wit bakkend, loodglazuur, groen (5) waaronder fragment van handvat
- wit bakkend, loodglazuur, donker groen (2)
- wit bakkend, loodglazuur donker groen

wit bakkend, loodglazuur, Engels, bodemscherf van zalfpotje (?) XIX

bodem, wit bakkend, loodglazuur, merk Maastricht.(3)

wit bakkend, loodglazuur, bodem, Petrus Regout

wit bakkend, loodglazuur, pompoen.

wit bakkend, loodglazuur, fragment theepot

wit bakkend loodglazuur (28)

majolica bodemscherf van bordje met blauw glazuur en voorstelling, Haarlem XVIIIA

randfragment van majolica schaal met Taoïstische symbolen, XVII A

wit bakkend met blauwe voorstelling (2)

porselein, geel geglazuurd

porselein, geelgeglaazuurd, handvat van theepot

porselein, rood/bruine bloemen (2)

porselein, bodem van schaalje met groene versiering

porselein, bodem van schaalje, wit

porselein, randscherf met kleurrijke metopenversiering.

scherf kindermelkbeker met hondje, met mannetje (2)

pijpesteeltje

metaal: 4 spijkers, lengte 16,5; 16; 18; 7,5.

glas: flesje met op de bodem: 250

flessehals met bakelieten dopje

scherven van lampekup, rood-geel versierd (5)

pootje van drinkglas

scherf melkglas (4)

005 dierlijk bot: rund, schaap/geit

kleine rib (bewaard) - varken

aardewerk: roodbakend, binnenzijde loodglazuur, twee scherven met pootje van

grape.

roodbakend, loodglazuur (1)

roodbakend, buiten zeer glanzend bruin glazuur, binnen lichtgeel (1)

wit bakkend, Engels (1) (XVIII)

porselein met beschildering (1)

tegelfragment, wit bakkend, tinglazuur met paarse vegen

steelfragment van een pijp.

glas: wit glas met grijze streep

overige: mesje met benen heft

006 dierlijk bot: rund, waaronder runderschedel (bewaard)

007 aardewerk: steengoed scherf, oor, grijs bakkend XIV

008 dierlijk bot: mosselschelpen (bewaard) zoutwater

aardewerk: kogelpot, twee randscherven met dekselgleuf, passend, zes wandscherven, aantal passend (afbeelding 9).

009 dierlijk bot: slachtafval rund, weinig varken, weinig schaap/geit

rib, (bewaard) - zeer grote hond

bot (bewaard) - hond

botje (bewaard) - hondje

aardewerk: kogelpot randscherf, XIII-XIV

voetscherf, Pingsdorffachtig, proto-steengoed XIII
 plavuis, rood bakkend, witte engobe (grof zandig), groen loodglazuur, sterk gesleten,
 21,3 X 21,3 X 2,3/2,7 (afgevoerd)
 roodbakkend, loodglazuur, met pootje of steel
 roodbakkend, loodglazuur, met pootje, grape (3)
 roodbakkend, loodglazuur, met pootje, grape, Stad Groningen maaksel
 roodbakkend, loodglazuur, oor van grape
 roodbakkend, loodglazuur, oor van bakpan (2)
 roodbakkend, loodglazuur met opgedraaide standring
 roodbakkend, loodglazuur (24)
 roodbakkend, loodglazuur gedeelte van een komfoor (?)
 roodbakkend, loodglazuur met ringeloorversiering, randscherf van een schaal XVII-
 XVIII
 roodbakkend bodemfragment op standring, bloempot (?)
 roodbakkend fragment van deksel, ongeglazuurd
 roodbakkend loodglazuur, pootje van grape, hergebruikt als stamper of wrijver
 (afbeelding 15)
 roodbakkend, loodglazuur, fragment schaal met groen binnenglazuur
 roodbakkend, loodglazuur met ringeloorversiering, randscherf van een schaal
 scherf, roodbakkend, met groen/witte beschildering
 scherf, roodbakkend met groen/witte ringeloor
 scherf, roodbakkend met ringeloor in cirkels, geheel versleten
 roodbakkend, loodglazuur, randscherf met aanzet van oor en vingerindrukken XVI/XVII
 roodbakkend, witte engobe op binnenzijde, loodglazuur, standlob (3)
 roodbakkende randscherf, buitenzijde bruin geglazuurd, binnen witte engobe en
 loodglazuur
 roodbakkend, loodglazuur, fragment van een stoofpot (2)
 witbakkend, groene loodglazuur (2)
 grijsbakkend, bruine glazuur, schenktuit
 steengoed, Siegburg (?) met ijzerengobe
 steengoed, donker bakkend, bruin glazuur (2) (Frechen?)
 steengoed, Raeren (2)
 steengoed Siegburg (1)
 steengoed, licht bakkend, lichtbruin glazuur
 steengoed, Westerwald (2)
 steengoed, bruine scherf, zuurpot (2)
 wit bakkend, loodglazuur, Regout XIX
 wit bakkend paarse beschildering (2)
 fragment majolica schaalte blauwe beschildering
 fragment majolica schaalte, groene beschildering
 majolicascherf met blauwe dambord versiering, XVII
 faiencescherf van lappenschaal met blauwe versiering
 fragmenten faienceschaal met blauwe versiering en voorstellingen (4) (afbeelding 10)
 majolicascherf met blauwe beschildering (2)
 faiencescherf met blauwe beschildering
 wit bakkend, bruin glazuur, bodemscherf
 wit bakkend loodglazuur (16)
 wit bakkend loodglazuur, fragment van gebakstandaard (?)
 tegelfragment met voorstelling, been. XVII
 tegelfragment met rode beschildering, XX

fragment porselein schaalte, rode beschildering
 fragment porselein schoteltje, bonte beschildering, als 004
 porselein blauwe beschildering (5)
 wit porselein (12)
 porselein, groene beschildering (3)
 porselein met rode lijnvoorstelling, groen ingekleurd
 pijpesteeltje

glas: wit glas, voet

wit glas met reliëf

flesje, wit glas

druppel flesje, wit glas

klein flesje, groenig glas, waarin resten van een spatel (spatel apart in plastic zakje)

groenig glas (6) waaronder bodem met opschrift 375, idem met BS, idem met 350 en twee halzen.

flesje met opschrift: Egberts & Co Groningen

groene fles, bodem (4)

groene flessehals

scherf van glazen bonbon schaalte

leer: zool met spijkers.

metaal: spijker

010 aardewerk: gebroken plavuisje, rood bakkend, witte engobe, groen loodglazuur, 10,5 X ... X 2,8/3,1 (afgevoerd)

011 dierlijk bot: slachtafval van rund en schaap, schapeschedel

botje (bewaard) - varken

aardewerk: scherf steengoed, grijs baksel, bruin geglaazuurd met draairibbels

012 aardewerk: scherven van een majolicaschaal met blauwe versiering (12)

scherf van een faienceschaal met blauwe versiering

tegelfragment, wit bakkend, dikte 7 mm, blauwe versiering "bloemkooldessin" (2)

tegelfragment, wit bakkend, dikte 8 mm, blauwe versiering, bloem (4)

tegelfragment, wit bakkend dikte 8 mm, paarse versiering bloem, passende scherven (2)

tegelfragment, wit bakkend, dikte 8,5 mm, paarse versiering, bloem. Herkomst

Friesland (afbeelding 11) XVIII B

tegelfragment met voorstelling (bijbels?), wit bakkend, dikte 7,5 mm, paarse versiering

binnen cirkel. Herkomst Harlingen (2) (afbeelding 13) XVIII d

013 aardewerk: roodbakkend, loodglazuur, waaronder onderzijde voorraadpot met opgedraaide standring en schenktuit (12)

randscherf van een schaal met ringeloorversiering in wit en groen

bodemscherf van een pot met versiering in witte engobe

bodemscherf van faienceschaal met wit/groene florale versiering

Rapport Onderzoek Dorpskom Kloosterburen 25 September 1946.

=====

Op 18 October 1946 werd het Biol. Archeol. Instituut bericht, door middel van Dr. H. P. Coster, dat te Kloosterburen een skelet was gevonden, bij het aanleggen van een rioleering. Een tweede bericht van het Gemeentehuis te Kloosterburen was aanleiding nog dien-zelfden dag, 25 September, een reis naar de Marne te ondernemen. Het resultaat van deze reis, verricht door H. Halbertsma, assistent, kan als volgt worden samengevat.

Bij aankomst in Kloosterburen, des namiddags 1.30, werden wij op het gemeentehuis ontvangen door den burgemeester, den heer Boerland, en diens secretaris. Beide heeren toonden veel belangstelling, en waren bereid de gedane vondsten af te staan aan het Provinciaal Museum van Eindhoven te Groningen. Zij bestonden uit twee schedels en een aantal fragmenten van baksteenpilasters en profielen.

Op het terrein aangekomen, bleek al dadelijk het belangrijke feit, dat Kloosterburen niet op een wierde is gebouwd. De zeer fraaie lange profielen van de voor de rioolbuizen gegraven sleuf bewezen dat zonder meer.

Deze sleuf was in het midden gegraven van de straat, welke haaksch op de Ned. Herv. Kerk, op ca 50 m. afstand daarvan ten oosten loopt. In verband met de verschillende hoogten van het oppervlak en de op waterpas liggende bodem van de sleuf, bedroeg de hoogte van het ca. 200 m. lange profiel in het midden 2.50 m., in de beide uiteinden ten N. en ten Z. echter nauwelijks 1.50 m.

De opbouw van de ondergrond van Kloosterburen was nu als volgt: Zeer zandige zavelklei, met plaatselijk laagjes blauwe schelpen of schelpgruis, blijkbaar bij stormvloed afgezet. Geheel vrij van aardewerkscherven of beenderen.

Onmiddelijk daarop het Middeleeuwsche woonvlak der kloosterlingen, kenbaar aan met kloostermoppen geplaveide paadjes en een enkele wrsch. met bladeren toegeworpen kuil. Geen enkele scherf of andere tijdsaanduiding! Grond plaatselijk ingetrapt en humeus; dikte 15 tot 25 c.m.

Tenslotte een 25 tot 80 cm. dikke puinlaag, bestaande uit meeren-deels zeer groote roode kloostermoppen. Aange troffen werden voorts nog resten van dakpannen (Vorstpannen), profiel- en pilastersteenen. Van een en ander werden monsters ter zijde gelegd, bestemd voor het ~~Pro~~ Museum van Eindhoven te Groningen 3).

Den burgemeester werd in overweging gegeven de gave kloostermoppen uit te zoeken om deze later elders ter verfraging van zijn dorp aan te wenden. Ook werd advies gegeven inzake de restauratie van het vervallen kerkhof, met inbegrip van beplanting en ommuring.

Voldoende is gebleken dat het klooster St. Jan, gesticht een tiental jaren vóór Aduard, gebouwd moet zijn op maagdelijken grond, en wel op een z.g. schoorwal, welke zich aan weerszijden van het huidige Kloosterburen nog vele kilometers ten Costen en Westen uitstrekt. In verband met het onderzoek in de Tuinster wierden zeer zeker een belangwekkende wetenschap!

- 1) Op inventarislijst 1946
- 2) Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden.
- 3) De boven, sub 1.
- 4) Van uit Dohkhum
- 5) 2.11.1946

Colofon:**tekst: M. Essink, J. Schoneveld****fotografie: J. Schoneveld****productie: Centrum voor Archeologische Research & Consultancy (ARC)****ARC-Publicaties 2****redactie: J. Schoneveld****Groningen 1997**